

ΠΟΙΝΙΚΟΣΛΟΓΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
ΠΟΙΝΙΚΩΝ & ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΕΤΟΣ Ε΄

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

ΤΕΥΧΟΣ 6/2005

ΑΠΟΨΕΙΣ - ΘΕΣΕΙΣ - ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Δικαστικές πλάνες και αποζημίωση των θυμάτων τους Με αφορμή τη συμπλήρωση 5ετίας από την εισαγωγή της νέας νομοθεσίας

Νέστωρ Ε. Κουράκης

«Δεν υπάρχει μεγαλύτερο έγκλημα από το να φυλακίζεται ένας αθώος». Η φράση ανήκει σε Έλληνα πολίτη που παρέμεινε προσωρινά κρατούμενος στον Κορυδαλλό για περισσότερους από 17 μήνες και στη συνέχεια αθωώθηκε¹. Και είναι πράγματι φαινόμενο ιδιαίτερα απεχθές σε μια δίκαιοκρατούμενη κοινωνία να στερείται ο πολίτης του υπέρτατου αγαθού της ελευθερίας του και επιπλέον να υφίσταται έναν αφόρητο ηθικό διασυρμό για έγκλημα που δεν έχει τελέσει, πολύ περισσότερο μάλιστα αφού η κατάσταση αυτή προκαλείται από κρατικά όργανα εντεταλμένα για την απονομή της Δικαιοσύνης (τακτικούς ή /και λαϊκούς δικαστές²).

Οπωσδήποτε η δικαστική πλάνη είναι ταυτόσημη με την ατελή φύση του ανθρώπου και την αναπόφευκτη διάπραξη εκ μέρους του σφαλμάτων. Επομένως, η δικαστική πλάνη δεν είναι δυνατόν να εξοβελισθεί εντελώς από το δικαιοκό μας σύστημα, αλλ' απλώς να περιορισθεί στα προσήκοντα όρια. Και τούτο μπορεί να επιτευχθεί πρωτίτως με ενδελεχή ενημέρωση των Δικαστικών Λειτουργών, ει δυνατόν και με σεμινάρια στην Εθνική Σχολή Δικαστών, για τους παράγοντες οι οποίοι ενδέχεται να τους οδηγήσουν σε εσφαλμένες αποφάσεις (κλασικό είναι εν προκειμένω, το διεισδυτικό έργο του *Ιωάννη Δασκαλόπουλου* «Ψυχολογικά αίτια της αστόχου δικαστικής κρίσεως», Αθήνα 1965)³. Επίσης, στην αποτροπή δικαστικών πλανών μπορεί να βοηθήσει σημαντικά η συνεπής αλλά και υπεύθυνη εφαρμογή της αρχής «*in dubio pro reo*», δηλ. «εν αμφιβολία υπέρ του κατηγορουμένου», πράγμα που σημαίνει ότι ο δικαστής, κρίνοντας κατά τους κανόνες της εμπειρίας και του

1. Βλ. το διεπίδο σχετικό δημοσίευμα της *Αρετής Αθανασίου* στην εφημ. «Τα Νέα» της 4-5.1.2003, σελ. 16-17, με τίτλο «17 μήνες φουρτούνα για τον καπετάν Πάρη». Σε ανάλογο ύφος και η δήλωση του Χ.Σ., που κρατήθηκε προσωρινά για περισσότερους από 13 μήνες και ακολούθως αθωώθηκε: «Από τη δική μου ιστορία κατάλαβα ότι κάθε δικαστής είναι σαν ένας μικρός Θεός. Και θα πρέπει να είναι πολύ προσεκτικός, γιατί έχει να κάνει με ανθρώπινες ζωές»: Δημοσίευμα της *Μίνας Μουστάκα* στην εφημ. «Τα Νέα» της 5-6.8.2006, σελ. 22 με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Ένας αθώος, 400 μέρες στα σίδερα».
2. Πρβλ. *Αργύρη Καρρά*, Επίτομη Ερμηνεία του ΚΠΔ, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 2005², υπ' άρθρο 533, σελ. 1158-1159.
3. Βλ. συνοπτικά και *του ιδίου*, Περί της δικανικής πεποιθήσεως, ΠoinChr ΙΣΤ' 1966, 387 επ.

διανοεΐσθαι, οφείλει να προχωρεί σε αθώωση ή, κατά περίπτωση, σε επεικέστερη μεταχείριση του κατηγορουμένου, όταν οι αποδείξεις για την ενοχή, ή, αντίστοιχα, τη δυσμενέστερη μεταχείριση του τελευταίου είναι ανεπαρκείς.⁴

Εφόσον όμως τελικά δεν αποτραπεί η δικαστική πλάνη και, ακόμη περισσότερο, εφόσον δεν αποσοβηθεί ο εγκλεισμός αθώου (πράγμα το οποίο, όσον αφορά την Ελληνική δικαιοσύνη, φαίνεται να συμβαίνει, τουλάχιστον ως προς την προσωρινή κράτηση, σε ποσοστό περί το 5%⁵), ο μόνος τρόπος για να αποκατασταθεί η διασαλευθείσα τάξη αλλά και η τρωθείσα προσωπικότητα του αθωωθέντος είναι να δοθεί σε αυτόν μια εύλογη αποζημίωση.

Είναι βέβαια γεγονός ότι έως το 2001 ο τόσο βασικός αυτός θεσμός της παροχής αποζημίωσης σε όσους στερήθηκαν την προσωρινή τους ελευθερία και μετέπειτα αθωώθηκαν ήταν στην πράξη περίπου ανύπαρκτος. Παρά τη ρητή συνταγματική επιταγή του άρθρου 7§4 Συντ. και παρά τις σαφέστατες νομικές δεσμεύσεις αυξημένης τυπικής ισχύος που έχει αναλάβει και ενσωματώσει στο δίκαιό της η χώρα μας με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ά. 5§5 ν. 2329/1953 και, εκ νέου, ν.δ. 53/1974), με το Διεθνές Σύμφωνο του Ο.Η.Ε. για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ά. 9§5 και 14§6 ν.2462/1997) και με το Έβδομο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ (ά. 3 ν.1705/1987), μόλις δύο φορές σε διάστημα 70 ετών (από το 1931, που εισήχθη η σχετική νομοθεσία από την Κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου) κατεγράφη στον νομικό Τύπο ότι έγιναν δεκτά αιτήματα για αποζημίωση!⁶ Η ισχύσασα τότε νομοθεσία, που θεσπίστηκε με βάση αντίστοιχα γερμανικά πρότυπα του 1898 και του 1904, ήταν τόσο νομοτεχνικά περίπλοκη, δογματικά ασαφής αλλά και έντονα προκατειλημμένη εναντίον κατηγορουμένων με ποινικό παρελθόν και απαξιωτικές κατηγορίες για τέλεση «πολύ ανέντιμης ή ανήθικης πράξης» (πρβλ. ά. 535§2 ΚΠΔ, όπως ίσχυε προ του 2001), ώστε να είναι απλώς μια νομοθεσία «στα χαρτιά», πολλώ μάλλον και λόγω της γνωστής απροθυμίας των εφαρμοστών του Δικαίου να «ενοχοποιούν» συναδέλφους τους για «άδικες» καταδίκες και ταυτόχρονα να επιβαρύνουν το Δημόσιο με τέτοιες δαπάνες.

Όμως από το 1997 η χώρα μας άρχισε να υφίσταται εξαιτίας της ανωτέρω νομοθεσίας αλληπάλληλες καταδίκες στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ή στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ειδικότερα, η Ελλάδα καταδικάσθηκε για παράβαση του ά. 5§5 ΕΣΔΑ στις εξής υποθέσεις: Γεωργιάδης κατά Ελλάδος (απόφ. ΕΔΔΑ 29.5.1997⁷), Τσίρλης και Κουλούμπας κατά Ελλάδος (απόφ. ΕΔΔΑ 29.5.1997⁸), Γούτσος κατά Ελλάδος (απόφ. Ευρ. Επιτρ. ΔΑ 16.4.1998⁹), Andy Sinnesael κατά Ελλάδος (απόφ. Ευρ. Επιτρ. ΔΑ 15.4.1999¹⁰), Καρακάσης κατά Ελλάδος (απόφ. ΕΔΔΑ 17.10.2000¹¹) και A. Sajtos κατά Ελλάδος (απόφ. ΕΔΔΑ 21.3.2002¹²).

4. Πρβλ. Βασ. Ι. Ζησιάδη, Η εφαρμογή της αρχής «in dubio pro reo» στα στάδια της ποινικής διαδικασίας, Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 1989, ιδίως σελ. 29 επ.; βλ. επίσης γενικότερα: Ν. Ανδρουλάκη, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1994, παρ. 315 επ., σελ. 193 επ.; Στ. Αλεξιάδη, Το τεκμήριο αθωότητας του κατηγορουμένου (1986) εις: του ιδίου, Ανθρώπινα Δικαιώματα και Ποινική Καταστολή, Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 1990, σελ. 58-82: 78 επ.; Αδ. Χ. Παπαδαμάκη, Ποινική Δικονομία, Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2004², σελ. 7 επ.; Ιππ. Μυλωνά, Πτυχές του τεκμηρίου αθωότητας, σειρά «Ποινικά» αρ. 43, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α.Ν. Σάκκουλας, 1994, σελ. 96 επ.
5. Βλ. την έρευνα με τίτλο «Η προσωρινή κράτηση στην πράξη» που διενεργήθηκε από τους μεταπτυχιακούς φοιτητές του Πανεπιστημίου Αθηνών Παν. Παπαϊωάννου, Κωνστ. Καραγιάννη και Δημ. Ιωαννίδη υπό την εποπτεία μου σε 1.110 προσωρινά κρατηθέντες στην (ανδρική) Δικαστική Φυλακή Κορυδαλλού. Δημοσιεύθηκε στο νομικό περ. «Ποινική Δικαιοσύνη» 1999, 268 επ., ενώ τα πρώτα συμπεράσματα αυτής της έρευνας παρουσιάσθηκαν στην εφημ. «Έθνος» της 28.1.1998, σελ. 4-5.
6. Πρόκειται για την ΑΠ 261/1956, Ποιν. Χρ. ΣΤ' 1956, 506 και, εν μέρει, για το Βουλ.Συμβ.Πλημ.Αθ. 2882/1968, Ποιν.Χρ. ΙΗ' 1968, 496.
7. Ποιν.Χρ. ΜΗ' 1998, 194, με παρατ. Στ. Σταύρου και Ποιν.Δικ. 1998, 665, με παρατ. Γ.Ι. Σουλίου.
8. Ποιν.Χρ. ΜΗ' 1998, 832 με παρατ. Στ. Σταύρου.
9. Υπεράσπιση 2000, 392 με παρατ. Γ. Κτιστάκη.
10. Ποιν.Δικ. 1999, 627.
11. Ποιν.Δικ. 2001, 156 με παρατ. Δ. Ζημανίτη.
12. Ποιν.Δικ. 2002, 1038 (επί τη βάσει της προϊσχύσασας νομοθεσίας), με παρατ. Αθ. Κ. Ζαχαριάδη και ΕΕΕυρ.Δ 2003, 945. Θα πρέπει, πάντως, στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι η σχετική Νομολογία του Ευρ. Δικαστηρίου ως προς την ερμηνεία του συναφούς ά. 5§5 ΕΣΔΑ είναι περιορισμένη, καθώς οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες θεωρούν αυτόνομη υποχρέωσή τους να αποζημιώνουν πολίτες τους που

Κυρίως θεωρήθηκε από τα Ευρωπαϊκά αυτά όργανα είτε ότι οι προσφεύγοντες δεν είχαν από την υφιστάμενη νομοθεσία κάποια «επιβλητή» (enforceable) αξίωση για επανόρθωση ενώπιον των αρχών, διότι δεν μπορούσαν να καταθέσουν αίτηση αποζημίωσης ενώπιον των εθνικών αρχών, καθώς η αξίωσή τους αυτή είχε αποκλεισθεί εξαρχής αυτεπαγγέλτως με ανέκκλητη ετυμηγορία του δικάσαντος Δικαστηρίου, είτε και ότι η απόφαση του Δικαστηρίου εκδόθηκε χωρίς να έχουν προηγουμένως ακουσθεί σχετικά οι ενδιαφερόμενοι.

Αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων ήταν να υπάρξει έντονη δημόσια συζήτηση για εκ βάθρων εκσυγχρονισμό της σχετικής νομοθεσίας και για πλήρη προσαρμογή της στα προαπαιτούμενα Κράτους Δικαίου. Μέσα στο πλαίσιο αυτής της συζήτησης ο υπογράφων είχε την τιμή να παρουσιάσει στις αρχές του 1998 προς τα μέλη της Εταιρείας Δικαστικών Μελετών διεξοδική ανάλυση του ζητήματος καθώς και συγκεκριμένες νομοθετικές προτάσεις¹³, οι οποίες ακολούθως υιοθετήθηκαν κατά το μεγαλύτερο μέρος τους από το άρθρο 26 του ν. 2915/2001 (ά. 533 επ. ΚΠΔ).

Είναι ίσως περιττό να παρουσιασθούν εδώ αναλυτικά οι ρυθμίσεις της νέας (ισχύουσας) νομοθεσίας, για την οποία εξάλλου επισημάνθηκε ότι «κινείται κατ' αρχήν σε θετική κατεύθυνση» και ότι «τα κεντρικά προβλήματα του σχετικού χώρου αντιμετωπίζονται και μάλιστα σε γενικές γραμμές, κατά τρόπο δογματικά και δικαιολογικά αποδεκτό»¹⁴. Αρκεί απλώς να υπομνησθεί, εντελώς συνοπτικά, σύμφωνα και με τα όσα εκτέθηκαν στο οικείο τμήμα της Εισηγητικής Έκθεσης¹⁵, ότι με τη νέα αυτή νομοθεσία: α) περιορίζονται πλέον μόνο στη δόλια συμπεριφορά οι περιπτώσεις κατά τις οποίες στερείται κανείς του δικαιώματός του για αποζημίωση (π.χ. ψευδής ομολογία)· β) η απόφαση του Δικαστηρίου για την υποχρέωση αποζημίωσης πρέπει να είναι ειδικά αιτιολογημένη, να λαμβάνεται έπειτα από αίτηση αυτού που αθώωθηκε (και αυτεπαγγέλτως μόνο αν πρόκειται να του επιδικασθεί αποζημίωση) και να προσβάλλεται αυτοτελώς με τα προβλεπόμενα ένδικα μέσα· γ) το ύψος της αποζημίωσης που τυχόν θα επιδικασθεί από το ποινικό Δικαστήριο πρέπει να λαμβάνει τη μορφή μιας κατ' αποκοπή ημερήσιας αποζημίωσης για τεκμαιρόμενη ζημιά και ηθική βλάβη, αλλά ο ενδιαφερόμενος μπορεί να στραφεί, και μάλιστα με την ταχεία διαδικασία των εργατικών διαφορών, στα πολιτικά δικαστήρια, για διεκδίκηση επιπρόσθετης αποδεικνυόμενης ζημίας και ηθικής βλάβης· δ) οι Δικαστικοί Λειτουργοί θεωρούνται πλέον ότι δεν ευθύνονται για καταδίκη ή προσωρινή κράτηση που επέβαλαν, εκτός βέβαια εάν δεν ενήργησαν μέσα στο πλαίσιο των καθηκόντων τους και θεμελιώνεται εις βάρος τους ποινικό αδίκημα· και ε) αποφεύγεται σκοπίμως στην επικεφαλίδα των σχετικών διατάξεων (ά. 533 επ. ΚΠΔ) να γίνεται λόγος για «αδίκως» καταδικασθέντες ή κρατηθέντες (όπως συνέβαινε προ του 2001), αφού η «αδικία», το «αδικεῖν» των αρχαίων Ελλήνων, προϋποθέτει μιαν ενσυνείδητη αντίθεση προς τις έννοιες του Δικαίου και της Δικαιοσύνης, ενώ εδώ πρόκειται συνήθως για αστοχία στην εκτίμηση ενός αποδεικτικού υλικού, το οποίο ενδέχεται αργότερα να φωτισθεί με νέα στοιχεία και κάτω από άλλες οπτικές γωνίες, ικανές να οδηγήσουν στην αθώωση του φερόμενου ως δράστη.

Με τη θέσπιση της νέας νομοθεσίας τα Δικαστήρια άρχισαν πλέον να έχουν μία εντελώς διαφορετική από πριν τοποθέτηση απέναντι στο υπό συζήτηση θέμα και να χορηγούν αποζημιώσεις στις περισσότερες των περιπτώσεων. Τούτο προκύπτει και από έρευνα της δημοσιευμένης στο νομικό Τύπο Νομολογίας μετά το 2001.

έχουν κρατηθεί σε φυλακές και μετέπειτα αθωωθεί- π.χ. στη Γαλλία κατά την περίοδο 1971-1984, 105 τέτοιες αιτήσεις έγιναν δεκτές (βλ. G. Azibert, La commission nationale d'indemnisation en matière de détention provisoire, εις: Revue de science criminelle, 1985, 517-531:531). Υπάρχουν ωστόσο πρόσφατες ενδιαφέρουσες αποφάσεις του ΕΔΔΑ για την ερμηνεία του ά. 5§5 ΕΣΔΑ στις υποθέσεις Chapeau κατά Βελγίου, απόφ. της 13.1.2005, περ. «Συνήγορος», τχ. 49, 2005, 63 (περ.) και Fedorov κατά Ρωσίας, απόφ. της 25.10.2005, εις: Council of Europe, Information Note, No. 79, October 2005, 9-10.

13. Βλ. Ν. Ε. Κουράκη, Ο θεσμός της αποζημίωσης καταδικασθέντων ή (προσωρινά) κρατηθέντων που μετέπειτα αθώωθηκαν, εις: Τιμητικό Τόμο για τον Καθηγητή Γεώργιο- Αλέξανδρο Μαγκάκη (με επιμ. G. Bemmam και Δ. Σπινέλλη), Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 1999, 501-516, και κατά προδημοσίευση στο περ. Υπεράσπιση, 1998, 481-496, όπου και περαιτέρω διεξοδικές αναφορές στην προγενέστερη Ελληνική βιβλιογραφία.

14. Λ. Χ. Μαργαρίτης εις: ΠοινΔικ 2001, 752 και 2004, 1149-1150.

15. Βλ. ιδίως ΠΛογ 2001, 1562 επ. και ΚΝοΒ 2001, 1332 επ.

Χαρακτηριστικά αναφέρονται οι εξής αποφάσεις: Τριμελές Εφετείο Θεσσαλονίκης, απόφ. 973/2001 (επιδίκαση αποζημίωσης 8,8 € ανά ημέρα σε αθίγγανο που κρατήθηκε επί 10 μήνες και 27 ημέρες λόγω συνωνυμίας με συγγενή του)¹⁶. Πενταμελές Εφετείο Θεσσαλονίκης, απόφ. 508/2002 (επιδίκαση αποζημίωσης 15 € ανά ημέρα σε κατηγορούμενο που κρίθηκε δυο φορές ένοχος και κρατήθηκε για την ίδια πράξη)¹⁷. Μικτό Ορκωτό Εφετείο Θεσσαλονίκης, απόφ. 132/2003 (επιδίκαση αποζημίωσης 9 € ανά ημέρα για προσωρινή κράτηση και έκτιση ποινής –συνολικά- 478 ημερών μετέπειτα αθωωθέντος)¹⁸. Πενταμελές Εφετείο Θεσσαλονίκης, απόφ. 785/2003 (επιδίκαση αποζημίωσης 10 € ανά ημέρα για προσωρινή κράτηση και έκτιση ποινής –συνολικά- 632 ημερών)¹⁹, ενώ τέλος το Τριμελές Εφετείο Πατρών, με την υπ' αρ. 403/2004 απόφασή του απέρριψε το υποβληθέν αίτημα αποζημίωσης για τυπικούς λόγους (εκπρόθεσμη υποβολή της αίτησης, έστω και αν αναγνωρίσθηκε σε γενικό επίπεδο η δυνατότητα συνδρομής λόγων ανωτέρας βίας)²⁰. Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζουν η απόφαση 1876/2001 του Αρείου Πάγου²¹, κατά την οποία υπάρχει υπέρβαση εξουσίας και θεμελιώνεται λόγος αναιρέσεως όταν το Δικαστήριο επιλαμβάνεται υποθέσεως και αποφαινεται ότι το Δημόσιο δεν υπέχει υποχρέωση αποζημίωσης για τον επιπλέον χρόνο προσωρινής κράτησης μετέπειτα αθωωθέντος κατηγορουμένου, χωρίς να υποβληθεί προηγουμένως σχετική αίτηση του τελευταίου, καθώς και το Βούλευμα υπ' αρ. 1961/2005 του Αρείου Πάγου²², κατά το οποίο δεν παρέχεται αυτοτελώς από τον νόμο δικαίωμα αναιρέσεως κατά της απόφασης που απορρίπτει ως εκπρόθεσμη ή αβάσιμη την αίτηση αποζημίωσης από το Δημόσιο εκείνου που κρατήθηκε και μετέπειτα αθώωθηκε.

Ενόψει των ανωτέρω, η ουσιαστική λειτουργία του κρίσιμου αυτού για τον νομικό μας πολιτισμό θεσμού της αποζημίωσης κρατηθέντων που μετέπειτα αθώωθηκαν φαίνεται πλέον να έχει επιτευχθεί. Για την καλύτερη λειτουργία του θεσμού ορθό θα ήταν, πάντως, να αυξηθεί το κατώτατο όριο αποζημίωσης (τούτο μπορεί να γίνει κατ' ά. 536§2 ΚΠΔ απλώς με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Δικαιοσύνης), καθώς τα 9-10 € ανά ημέρα που επιδικάζονται συνήθως -περί το ελάχιστο όριο- είναι προφανώς εξευτελιστικό ποσό για κάποιον που αποδεικνύεται στη συνέχεια ότι κρατήθηκε (και διασύρθηκε) χωρίς νόμιμο λόγο. Επίσης, σε απώτερο χρόνο και αφού εμπεδωθεί πλήρως ο θεσμός στη δικαστική συνείδηση, χρήσιμο θα ήταν να επανεξετασθεί η απάλειψη του μοναδικού περιορισμού στο δικαίωμα να διεκδικήσει κάποιος αποζημίωση, όταν δηλ. η κράτηση οφείλεται σε δόλια συμπεριφορά του, καθώς, όπως παρατηρήθηκε²³, «η επιβολή προσωρινής κράτησης προϋποθέτει την ύπαρξη σοβαρών ενδείξεων ενοχής, η δε καταδίκη [την ύπαρξη] βάσιμων ενδείξεων, ώστε η τυχόν δόλια παρεμβολή του κατηγορουμένου να μην μπορεί να επηρεάζει την ορθή δικαστική κρίση».

16. «Αρμενόπουλος» 2002, 289=ΠοινΔικ 2002, 253 με παρατ. Δ. Ζημανίτη.

17. «Αρμενόπουλος» 2003, 1009.

18. «Αρμενόπουλος» 2003, 1674.

19. ΠοινΔικ 2003, 1328.

20. «Αρμενόπουλος» 2005, 412 επ.

21. ΠΛογ 2001, 2363= ΠοινΧρ ΝΒ' 2002, 651= (σε περίληψη) ΠοινΔικ 2002, 348.

22. «Αρμενόπουλος» 2006, 281.

23. *Αργ. Καρράς*, όπ. π. (ανωτ. σημ. 2), υπ' άρθρο 535, σελ. 1162-1163.